

**Joanna Bucior, Aleksandra Gołda,
Damian Jaworek, Sylwia Lusztak,
Bartosz Łukaszewski, Nela Matuszewicz**

**POSTAWY STUDENTÓW UNIWERSYTETU
KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO WOBEC
WPROWADZENIA USTAWY ANTYNIKOTYNOWEJ**

RAPORT Z BADAŃ¹

1. Wstęp

Znowelizowana ustawa antynikotynowa z 15 listopada 2010 roku, wprowadziła zakaz palenia papierosów w środkach transportu publicznego: taksówkach, samochodach służbowych oraz w publicznych miejscach. Właściciele restauracji z co najmniej dwiema salami konsumpcyjnymi mogli jedną z nich przeznaczyć dla osób palących. Zakazem palenia zostały objęte także szkoły, zakłady opieki zdrowotnej i placówki oświaty. Ustawa ta wpływa na zróżnicowanie wolności jednostki, wskazuje w jakim miejscu można palić wyroby nikotynowe i dokładnie precyzuje sposób dysponowania danym lokalem przez jego właścicieli.

¹ Badanie przeprowadzone przez studentów socjologii UKSW (II rok studiów stacjonarnych) pod kierunkiem dr Bartosza Łukaszewskiego.

2. Wprowadzenie w tematykę dewiacji społecznej i kontroli społecznej

Przeprowadzone badanie dotyczyło problemu z zakresu socjologii dewiacji i kontroli społecznej. Fundament teoretyczny analizy stanowiły głównie socjologiczne i funkcjonalistyczno-strukturalne teorie E. Durkheima oraz R.K. Mertona, zwrócono się również w stronę teorii kontroli społecznej, a także teorii stygmatyzacji, rozwijanej przez autorów związanych z paradygmatem interakcyjno-symbolicznym.

Pierwszy z wymienionych autorów rozpatrywał powyższy problem, przyjmując tzw. orientację socjologiczną². Dał temu wyraz w pracy „Zasady metody socjologicznej”, gdzie dokonał rozróżnienia między faktami społecznie patologicznymi a normalnymi, nie traktowanymi w kategorii etycznych – „Przed wszystkim zbrodnia jest normalna, ponieważ społeczeństwo bez zbrodni jest niemożliwe”³. W pracy „Samobójstwo. Studium z socjologii” Durkheim ukazuje problem autodestrukcji (dewiacji) jednostek ujmowany jako zjawisko społeczne z racji jego absolutnego uwarunkowania zewnętrznego wobec osoby. Zdaniem Durkheima występuje korelacja między stanem dezintegracji systemu aksjonormatywnego społeczeństwa a tendencjami samobójczymi - aspołecznymi jednostek. Społeczeństwo poddaje przemożnej kontroli społecznej poszczególne jednostki. Durkheim wskazuje na heteronomię, zachowania jednostki poddającej się systemowi norm, na którego ustanowienie nie miała wpływu.

R.K. Merton w „Teorii socjologicznej i strukturze społecznej” redefiniuje pojęcia dewiacji społecznej w paradygmacie funkcionali-

² Socjologizm jest kierunkiem uznającym społeczeństwo za pierwotne w stosunku do: psychiki, kultury, religii czy moralności. Społeczeństwo jest czynnikiem deterministycznym i wszechogarniającym wszystkie aspekty życia. Stąd też wszelkie badania czy problemy powinny zostać weryfikowane odnosząc je głównie do zjawisk społecznych.

³ E. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, Warszawa 2000, s. 101.

styczno–strukturalnym⁴. W tym ujęciu jest ona określana jako stan „społecznej dezorganizacji”, tym samym naruszenia jednorodnej pod względem aksjonormatywnym struktury społecznej. Wyróżnił również pięć typów adaptacyjnych do danych społecznych sytuacji. Konformizm uważany jest za postawę społecznie funkcjonalną. Jednostka zarówno internalizuje cele kulturowe, jak i uznaje zinstytucjonalizowane środki służące do ich realizacji, które są pożądane w danej grupie odniesienia. Konformizm staje się wyznacznikiem siły i zakresu kontroli społecznej. Pozostałe cztery modele społecznego przystosowania⁵: innowacja, rytualizm, wycofanie, bunt implikują zróżnicowaną niespójność celów (wartości) oraz odpowiednich środków (norm) odpowiedzialnych za ich spełnienie. Merton analizował dysonans między znormalizowaną postawą konformizmu, a powyższymi dewiacyjnymi typami, wskazując, iż główne czynniki wpływające na występowanie społecznej dewiacji sytuują się na płaszczyźnie strukturalnej. Stan braku możliwości realizacji aspiracji (awansu społecznego) przy rozkładzie dotychczasowych wartości i norm (tzw. anomia) tworzy napięcia strukturalne, rozwiązywane przez jednostki i grupy w ramach wyżej wymienionych typów przystosowawczych.

Powyższe teorie pozwalają zauważyć, iż dewiacja jest zjawiskiem korelacyjnym, wzajemnie zależnym od kontroli społecznej⁶. Poję-

⁴ Funkcjonalizm strukturalny ujmował społeczeństwo jako system, w którym każda członek posiada status przypisany w strukturze społecznej. Jednostka spełnia określone funkcje związane z jej pozycją (w innych teoriach nazywa się je rolami społecznymi) w celu utrzymania równowagi społecznej. Zachowanie strukturalnego ładu, wynikającego z ustalonych zobowiązań oraz współzależności między poszczególnymi instytucjami, a także jednostkami równoznaczne jest z funkcjonalnie działającym społeczeństwem.

⁵ Tzw. indywidualne typy przystosowania dewiacyjnego.

⁶ J. Zamecka, **Kontrola społeczna i dewiacja społeczna jako zjawiska współzależne**, Studia Socjologiczne (1987) nr 3, s. 4.

cie to wprowadził do socjologii Edward Ross⁷, określając je jako intencjonalne panowanie społeczeństwa nad jednostką w przeciwieństwie do wpływu społecznego jako zjawiska niezamierzonego. Opierając się na mertonowskim ujęciu kontroli społecznej o charakterze zewnętrznym należy dodać, iż kontrola społeczna polega na wypracowaniu akceptowanego przez większość społeczeństwa zbioru norm formalnych (prawnych) i nieformalnych (obyczajowych), popartych środkami represyjnymi w postaci sankcji, które służą utrzymaniu konformizmu – idealnego typu ładu społecznego. Piotr Sztompka klasyfikuje kontrolę społeczną pod względem statyczności i dynamiki: „Kontrola społeczna to zespół czynników kształtujących zachowanie jednostki w sposób społecznie pożądany. Czynniki te występują w dwóch aspektach – statycznym i dynamicznym. Aspekt statyczny – to społeczny system normatywny przedstawiający wzorzec zachowań wymaganych. Aspekt dynamiczny – to społeczne oddziaływanie represyjne i prewencyjne, podjęte w wyniku stwierdzenia rozbieżności pomiędzy aktualnym lub prawdopodobnym zachowaniem jednostki a wymaganiami systemu normatywnego, oddziaływania zmierzające do usunięcia lub zmniejszenia tej rozbieżności”⁸.

Wewnętrzny wymiar kontroli społecznej odnosi się natomiast do internalizacji przez jednostkę norm i wartości kulturowych w procesie socjalizacji pierwotnej i wtórnej – tym samym realizuje się w ciągu jej całego życia. Zdaniem Jana Szczepańskiego kontrola wewnętrzna wykorzystuje psychospołeczny mechanizm kontroli społecznej⁹. Dotyczy specyficznego wymiaru emocjonalnego i psychicznego. Uwew-

⁷ E. Ross w 1890 roku sformułował pojęcie kontroli społecznej, które na stałe weszło do terminologii socjologicznej wraz z opublikowaniem jego pracy „Social Control” w 1901 roku.

⁸ P. Sztompka, **Socjologia. Analiza społeczeństwa**, Kraków 2002

⁹ J. Szczepański, **Kontrola Społeczna**, w: tenże, **Elementarne pojęcia socjologii**, Warszawa 1970, s. 214 – 229.

nętrznione elementy systemu aksjonormatywnego stają częścią osobistej jaźni i czynnikiem autokontroli.

Zrealizowane badanie dotyczyło relacji m.in. kontroli społecznej do problemu psychicznego uzależnienia od nikotyny. Wprowadzenie ustawy antynikotynowej¹⁰ stanowiło formalny wymiar kontroli nikotynizmu¹¹.

Kolejne z ujęć stanowiących teoretyczny fundament przeprowadzonych badań to teoria stygmatyzacji (etykietowania, stygmatyzacji)¹², rozwijana m.in. przez E. Lemerta, H.S. Beckera, E. Goffmana, badaczy związanych z kierunkiem symbolicznego interakcjonizmu. Ostatni z wymienionych określa jednostki naznaczone społecznym stygmatem (piętnem) jako „takie, które posiadają społeczny atrybut głęboko je dyskredytujący, i które są postrzegane jako niepełnowartościowe z tego właśnie powodu”¹³. Proces stygmatyzacji jest powiązany ze zjawiskami dewiacji i kontroli społecznej. Stygmat często uwikłany jest w stereotypy, posiada pejoratywne konotacje, zazwyczaj jest nie do końca uświadomiony przez jednostkę bądź grupę. Posiada wymiar moralny, wiąże

¹⁰ Ustawa z dnia 8 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawa o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Dziennik Ustaw rok 2010, nr 81 poz. 529. Ustawa zaczęła obowiązywać od 15 listopada 2010 roku.

¹¹ Analiza uzależnień na płaszczyźnie profilaktyki społecznej i resocjalizacji została przeprowadzona przez Joannę Zamecką. Socjolożka zdiagnozowała zjawiska narkomanii w kontekście roli zinstytucjonalizowanych środków oraz mechanizmów społecznych w zapobieganiu rozprzestrzeniania się dewiacyjnego procederu uzależnień. Zob. J. Zamecka, **Tok postępowania celowościowego w rozwiązywaniu problemów społecznych i jego zastosowanie na przykładzie profilaktyki narkomanii w środowisku lokalnym**, w: *Prace Katedry Socjologii Norm, Dewiacji i Kontroli Społecznej IPSiR UW*, Warszawa 2009, zob. także m.in. tenże, **Budowanie strategii profilaktyki a samoorganizacja**, w: *Postępy resocjalizacji i profilaktyki społecznej*, Warszawa 2007.

¹² H.S. Becker, **Rodzaje dewiacji. Model sekwencyjny**, w: P. Sztompka, M. Kucia (red.), *Socjologia. Lektury*, Kraków 2009, s. 603-606.

¹³ E. Goffman, **Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości**, Gdańsk, 2005, s. 3.

się go z etycznymi kategoriami binarnymi dobro – zło, podlega niestannemu wartościowaniu.

Podjmowane zagadnienie postaw społecznych (w wybranym aspekcie) posiada również ważną badawczą implikację aksjologiczną, której analiza była częścią niniejszego badania. Za wartości uważa się wszelką ideę, osobę, obiekt czy rzecz materialną, której jednostka bądź grupa społeczna z jakiegokolwiek powodu przypisuje ważność, szacunek, pożąda jej i dąży do jej osiągnięcia¹⁴. Wartości mają charakter dynamiczny, kontekstowy, czyli uwarunkowany historycznie i przestrzennie.

W badaniu przyjęto wprowadzoną przez Stanisława Ossowskiego kategoryzację wartości, podział na wartości uznawane i odczuwane. Pierwsze są akceptowane i reprodukowane w danym społeczeństwie. Wartości te osoba internalizuje za pomocą instytucjonalnych oraz nieformalnych środków, które charakteryzują się represyjnością, przymusem zewnętrznym w stosunku do jednostki. W ramach socjologizmu E. Durkheima wartości uznawane stanowią fakt społeczny. Z drugiej strony wyróżniono wartości odczuwane. Mają one swoje źródło w sensualnie, psychicznie i intelektualnie zindywidualizowanych oraz uwewnętrznionych cechach. Jednostka postrzega je jako „istotnie atrakcyjne”¹⁵. Bazując na subiektywnej percepcji rzeczywistości stoją niejednokrotnie w opozycji do wartości uznawanych. Eksternalizacja wartości odczuwanych w zachowaniach i postawach nieuznawanych społecznie może skutkować występowaniem zjawiska dewiacji społecznej.

Uzewewnętrznienie wartości uprzednio zinternalizowanych przez jednostkę zrealizuje się bezpośrednio w zachowaniach jako zewnętrznie obserwowalnych aktywnościach fizycznych. Stąd też konieczne (w odniesieniu do założeń analitycznych) jest zdefiniowanie poszcze-

¹⁴ J. Szczepański, **Elementarne pojęcia socjologii**, Warszawa 1970

¹⁵ S. Ossowski, **Z zagadnień psychologii społecznej**, Warszawa 1967, s. 71.

gólnych elementów procesu prowadzącego do ukonstytuowania się postawy. Dla M. Webera warunkiem zaistnienia działania społecznego jest wyposażenie zachowania ludzkiego w „subiektywny sens”¹⁶ (znaczenie) oraz zorientowanie go na zachowania innych i uwzględnienie ich reakcji. M. Weber sklasyfikował działania społeczne na cztery typy idealne zgodnie z rozwijaną przez siebie teorią racjonalizacji: działanie racjonalne ze względu na cel, działanie racjonalne ze względu na wartości, działanie tradycyjne oraz działanie afektywne. To właśnie poprzez działania społeczne dochodzi do wytworzenia definicji sytuacji i stałych ugruntowanych reakcji na dane społeczne sytuacje. W ten sposób dochodzi do wytworzenia się postaw, określanych poprzez ustosunkowanie jednostki bądź grupy społecznej do konkretnych osób, celów, rzeczy materialnych lub niematerialnych, którym uprzednio została nadana pewna wartość. Postawom przypisuje się społeczne konotacje, czyniąc je przedmiotem wartościowania, co warunkuje możliwość uznania ich za niepożądane, dewiacyjne. Wyróżnia się trójskładnikową definicję postawy. Obejmuje ona komponent afektywny, podstawowy element który odpowiada za trwałe przypisywanie obiektom wartości pozytywnych lub negatywnych, określa energie i kierunek działań. Kolejnym jest komponent kognitywny dotyczący poznania, zdobycia wiedzy o przedmiocie postawy, a także przekonań związanych z rzeczą, ideą czy osobą. Komponent behawioralny określa tendencję do zachowania się wobec danej rzeczy, którą determinuje przyjęty przez jednostkę system wartości.

3. Problematyka i problem badawczy

Problematyka tego badania dotyczyła stosunku studentów UKSW wobec wprowadzenia ustawy antynikotynowej. Zwrócono uwagę na to w jaki sposób ustawa antynikotynowa zrealizowała funkcję

¹⁶ M. Weber, **Gospodarka i społeczeństwo**, Warszawa 2002, s. 6, 17.

kontroli społecznej. W przeprowadzonym badaniu podzielono grupę badawczą na osoby palące i niepalące. Miało to na celu stwierdzenie, czy respondenci palący inaczej odebrali wprowadzoną ustawę, niż osoby niepalące. Podjęto także próbę stwierdzenia sposobu oceniania nałogu palenia papierosów przez studentów i tego czy ich opinie uległy zmianie (bądź nie) po wprowadzeniu ustawy antynikotynowej.

4. Hipotezy i wskaźniki

W celu odpowiedzenia na pytania zadane w ramach problemów badawczych postawiono trzy hipotezy:

- niepalący studenci socjologii UKSW popierają zakaz palenia w miejscach publicznych
- palący i niepalący studenci socjologii UKSW uznają palenie za dewiację społeczną
- ustawa antynikotynowa jest nieskutecznym zastosowaniem kontroli społecznej w zakresie studentów socjologii UKSW

Wyróżniono również następujące zmienne:

- zależne: postawy studentów wobec wprowadzeniu ustawy antynikotynowej, stosunek do dewiacji społecznej w odniesieniu do palących studentów, kontrola społeczna wobec wprowadzenia ustawy antynikotynowej, stygmatyzacja palących, wprowadzenie ustawy antynikotynowej (zakazu palenia w miejscach publicznych)

W ramach narzędzia badawczego wyróżniono następujące wskaźniki:

- ilość dziennie wypalanych papierosów: pytanie na którym się skoncentrowano dotyczyło przede wszystkim ilości wypalonych papierosów przed i po wprowadzeniu ustawy antynikotynowej; za pomocą tego wskaźnika możliwe było również

sprawdzenie siły uzależnienia od nikotyny i tego, czy pojawiła się zmiana w postawach studentów wobec palenia wyrobów nikotynowych i osób palących takie wyroby;

- miejsca palenia papierosów: pytania dotyczyły miejsc i częstości palenia w tych miejscach przed i po wprowadzeniu ustawy antynikotynowej;
- opinie studentów na temat ingerencji państwa: wskaźnik ten miał określać sposób opisanie przez studentów zakresu wolności jednostki, czy zakaz palenia w miejscach publicznych został już sklasyfikowany jako ingerencje państwa w dobro jednostki czy też nie;
- stosunek studentów do osób palących i niepalących: za pomocą tego wskaźnika możliwe było stwierdzenie, czy istnieje zjawisko stygmatyzacji osób palących, jeśli tak, to w jakim stopniu;
- kampanie antynikotynowe: wskaźnik ten miał na celu opisanie, czy kampanie antynikotynowe oddziaływały w sposób prewencyjny, i czy spełniły tym samym wcześniejsze założenia.

5. Metody, techniki, narzędzia, teren badawczy

Przeprowadzono badanie ilościowe przekrojowe, stosując metodę sondażu przy użyciu kwestionariusza ankiety¹⁷. Respondenci zostali wybrani za pomocą doboru losowego, z zastrzeżeniem, iż ograniczono go do studentów I i II roku studiów stacjonarnych Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych, uczęszczających na kierunek socjologia na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Badaniem została objęta grupa pilotażowa w ilości 52 osoby. Ze względu na specyfikę próby badawczej (badania zostały przeprowadzone na kie-

¹⁷ Ankieta audytoryjna.

runku społecznym, na którym zdecydowaną większością są przedstawicielek płci żeńskiej), w badaniu uczestniczyło 43 respondentów płci żeńskiej, oraz 9 respondentów płci męskiej. Badanie przeprowadzono na terenie kampusu UKSW przy ul. Wóycickiego 1/3 w Warszawie. Podzielono je na dwie tury. Pierwsza odbyła się w dniu 06.05.2011 roku, badaniu poddana została grupa składająca się tylko z studentów I roku socjologii, w tym badaniu wzięło udział 23 respondentów. Natomiast druga tura badań odbyła się w dniu 09.05.2011 roku, dotyczyły one tylko studentów II roku socjologii, uczestniczyło 29 respondentów.

6. Analiza danych i weryfikacja hipotez

Aby sprawdzić czy respondent jest palaczem oraz w jak dużym stopniu jest uzależniony, zastosowano pytanie o ilość wypalanych papierosów. Odpowiedzi na to pytanie są dla autorów badania wskaźnikami poziomu dewiacji oraz kontroli społecznej. Należy dodać, iż nie odnotowano wśród respondentów osoby palącej powyżej jednej paczki oraz, że po wprowadzeniu ustawy antynikotynowej jedynie jedna osoba (paląca połowę paczki) ograniczyła palenie. Czynnikiem decydującym o ograniczeniu nałogu okazał się w tym przypadku „odpowiedni moment oraz wewnętrzna motywacja”, żadnego znaczenia nie miała natomiast kampania antynikotynowa, wprowadzona ustawa o zakazie palenia wraz z wszelkimi sankcjami za jej łamanie. U pozostałych respondentów ilość wypalanych papierosów nie uległa zmianie.

Aby sprawdzić hipotezę trzecią, mówiącą, iż ustawa antynikotynowa jest nieskutecznym zastosowaniem kontroli społecznej w zakresie studentów UKSW, zastosowano pytania dotyczące miejsc w których studenci palili przed wprowadzeniem powyższej ustawy, oraz po jej wprowadzeniu.

Wyniki odpowiedzi zaprezentowano w poniższych tabelach 1 i 2.

Przed wprowadzeniem ustawy

	Bardzo często	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy
Na terenie uczelni	9	2	6	4	2
Na terenie zakładów opieki zdrowotnej, w pomieszczeniach innych obiektów, w których są udzielane świadczenia zdrowotne	4	22	5	0	3
W pomieszczeniach zakładów pracy	1	0	5	0	21
W pomieszczeniach obiektów kultury i wypoczynku do użytku publicznego	4	3	10	2	0
W lokalach gastronomiczno-rozrywkowych	10	4	9	3	0
W środkach pasażerskiego transportu publicznego oraz w obiektach służących obsłudze podróżnych	0	4	6	23	3
W pomieszczeniach obiektów sportowych	0	15	7	0	9
W ogólnodostępnych miejscach przeznaczonych do zabaw dzieci	1	2	2	0	14
Suma	29	52	50	32	52

Po wprowadzeniu ustawy

	Bardzo często	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy
Na terenie uczelni	8	2	2	7	2
Na terenie zakładów opieki zdrowotnej, w pomieszczeniach innych obiektów, w których są udzielane świadczenia zdrowotne	2	22	8	0	3
W pomieszczeniach zakładów pracy	4	0	4	0	21
W pomieszczeniach obiektów kultury i wypoczynku do użytku publicznego	5	2	13	1	0
W lokalach gastronomiczno-rozrywkowych	9	3	4	3	0
W środkach pasażerskiego transportu publicznego oraz w obiektach służących obsłudze podróżnych	0	4	5	24	2
W pomieszczeniach obiektów sportowych	0	18	7	0	8
W ogólnodostępnych miejscach przeznaczonych do zabaw dzieci	1	1	5	0	16
Suma	29	52	48	35	52

Z powyższych tabel wynika, iż wprowadzenie ustawy antynikotynowej nie wprowadziło wielkich zmian wśród studentów, w analizowanym aspekcie. Różnice jakie odnotowano są jedynie zmianą na poziomie jednostkowym. Po wprowadzeniu ustawy antynikotynowej studenci rzadziej palą na terenie uczelni za to częściej w miejscach pracy oraz na terenie obiektów kultury, użytku publicznego.

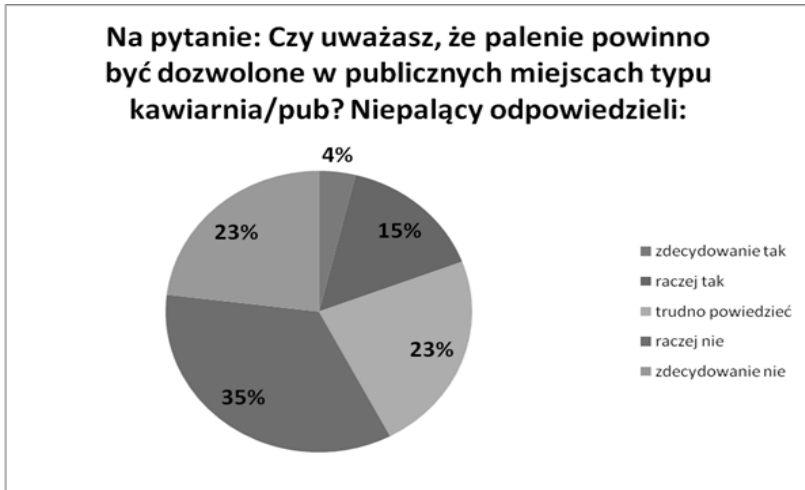
Ponadto, pomimo licznych złamań zakazów żaden z respondentów nie został za to ukarany mandatem, również nie spotkał się by inny palacz został ukarany z tego tytułu. Dowodzi to, iż trzecia hipoteza, mówiąca o braku skuteczności ustawy wobec studentów UKSW, została przyjęta.

Wykres 1.

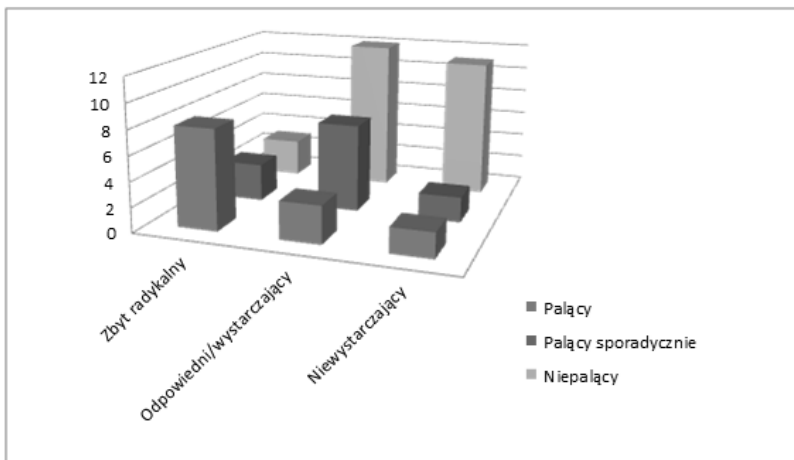
Zaprezentowany wykres jest potwierdzeniem hipotezy pierwszej, która zakłada iż niepalący studenci UKSW popierają zakaz palenia w miejscach publicznych

Wykres 2.

Poniższy wykres przedstawia rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy uważasz, że wprowadzenie ustawy antynikotynowej reguluje kwestie zakazu palenia papierosów w miejscach publicznych w sposób:

Wykres 3.

Natomiast hipoteza druga, brzmiącą następująco: Palący i niepalący studenci UKSW uznają palenie za dewiację społeczną – została zweryfikowana negatywnie. Na pytanie 15., odnoszące się do opinii na temat palenia papierosów jako czynnika integracyjnego, zdecydowanie bezwzględna większość studentów palących uznała jego funkcjonalność społeczną (czyli po części przeciwieństwo dewiacji). Z kolei odpowiedzi niepalących studentów skoncentrowały się pomiędzy dwoma skrajnościami. Nieznacznie przeważała odpowiedź nie wartościująca i nie opowiadająca się po jednej ze stron. Respondenci, nie praktykując palenia, odżegnywali się od całkowicie jednoznacznego ocenienia funkcji integracyjnej palenia z racji jej teoretycznego charakteru.

Kolejny ważny, analizowany blok pytań dotyczył praktycznego podejścia do papierosów, a także palących, w tym postaw związanych z ich stygmatyzacją, wykluczeniem oraz dewiacją społeczną. Odpowiedzi respondentów niepalących oraz palących były w większości przeciwstawne. Pierwsi opowiedzieli się za unikaniem lub oddalaniem się od osób, które paliły bądź od osób, u których wyczuli zapach papierosa.

Drudzy natomiast wyrazili negatywny stosunek do izolowania się od ludzi palących. Taka sama ilość studentów palących ustosunkowała się pozytywnie i negatywnie do pytania dotyczącego postawy wobec dymu papierosowego. Wynik ten z jednoczesną aprobatą dla funkcji integracyjnej palenia potwierdził problem stygmatyzacji wewnątrz danego środowiska. Respondenci palili papierosy, mimo że przeszkadzał im dym papierosowy. Przebywając wśród innych palących, uznali społeczną wartość analizowanego zjawiska. Ukazano kolizję wartości odczuwanych, jakim była niechęć do dymu papierosowego, z wartościami uznawanymi, czyli pożądaną i kontrolowaną społecznie przynależnością do kręgu palących¹⁸.

Następne pole analizy dotyczyło przystosowania się grupy licznie mniejszej (zarówno palących, jak i niepalących) do wzorów postaw grupy ilościowo większej. Odpowiedzi studentów niepalących i palących nie były ze sobą zgodne. Pierwsza kategoria badanych zajęła w przeważającej części skrajne stanowisko za powinnością dostosowywania się palaczy do wymagań funkcjonujących w grupie niepalących. Jednocześnie owi badani sprzeciwili się analogicznemu, ewentualnemu zobowiązaniu niepalących. Z powyższej rozbieżności wyniknęło, iż niepalący respondenci przypisali sobie wyższy status społeczny względem palących bez względu na skład grupy społecznej, w jakiej przyszłoby im przebywać. Ponadto uznali pierwszeństwo wartości, które sami uewnętrzniali, tym samym wskazali na powinność internalizacji ich przez palących. Natomiast palący respondenci opowiedzieli się za obustronnym przystosowaniem się mniejszości do norm obowiązujących w dominującej grupie. Jednak udzielili bardziej rozbieżnej – pod względem wartościowania – odpowiedzi na pytanie o presję społeczną nałożoną

¹⁸ Należy dodać, iż w skali ogólnej może występować konflikt między wartościami uznawanymi, a odczuwanymi o innych charakterze – uznawana przez społeczeństwo uciążliwość palących i odczuwana przez palących chęć przynależności do grupy.

na osoby niepalące¹⁹. Powyższe wyniki wskazały na społecznie większą uwagę i poszanowanie wartości i norm przynależnych osobom niepalącym.

Ostatni blok analizowanych pytań dotyczył zakazów prawnych oraz zakresu wolności osobistej. Opinie na temat legalizacji marihuany i karalności za używanie słów wulgarnych w miejscach publicznych były wskaźnikami stopnia postaw liberalnych wśród studentów. Jednocześnie wskazały na zakres kontroli i dewiacji społecznej. Żaden z palących studentów nie poparł zdecydowanie sankcji za publiczne używanie wulgaryzmów, większość sprzeciwiła się takiej represyjności. W bardziej zróżnicowany sposób odpowiedzieli na pytanie o legalizację marihuany. Większość wyraziła umiarkowaną aprobatę, zdarzyły się również głosy zdecydowanego poparcia. Na pytanie o przesadne ograniczenie wolności osobistej przez wprowadzenie ustawy antynikotynowej odpowiedzi pozytywne i negatywne wśród studentów palących rozłożyły się niemal identycznie. Postawy liberalne studentów niepalących były pozytywnie skorelowane z szerszymi opiniami na temat wolności osobistej, liberalizmu prawnego i społecznego. Z kolei studenci niepalący w zdecydowanej większości sprzeciwili się legalizacji marihuany. Ponadto przeważały odpowiedzi, że używanie słów wulgarnych w miejscach publicznych powinno być raczej karalne. Wreszcie uznali, iż ustawa antynikotynowa nie ograniczyła nadto wolności jednostki. Żaden z niepalących nie poparł jednoznacznie stwierdzenia o ograniczeniu wolności poprzez wprowadzenie ustawy, jak również legalizacji marihuany. Sprzeciw studentów niepalących wobec palenia papierosów w miejscach publicznych pokrył się z poparciem innych zakazów. Rozbieżne były opinie studentów palących i niepalących związane z zakresem wolności osobistej, kontroli społecznej i prawnej jednostki. Tym samym wykazano odmienne postawy palących i niepalących wobec dewiacji w szerszej

¹⁹ Suma odpowiedzi aprobujących i negujących, jakie zostały udzielone na pytanie 24. przez studentów palących, była zbliżona, chociaż przeważała odpowiedź „raczej tak”.

perspektywie społecznej. Niepalący uznali za dziewięć więcej aspektów życia społecznego niż palący respondenci.

7. Podsumowanie i postulaty badawcze

W niniejszej pracy został ujęty problem stosunku palących i niepalących studentów socjologii UKSW do ustawy antynikotynowej. Przyczyną podjęcia badania było wprowadzenie tego aktu zawierającego ewentualne sankcje prawne, co stało się warunkiem zinstytucjonalizowanej kontroli państwowej, a także wpływało na społeczny wymiar kontroli, stygmatyzacji i dewiacji. Celem badania było określenie czynników oraz ich roli w kształtowaniu postaw studentów socjologii UKSW wobec wspomnianej ustawy antynikotynowej.

Zastosowawszy metodę ilościową, bazującą na teoretycznym wymiarze rozpatrywanej problematyki, poddano weryfikacji trzy hipotezy badawcze. Dwie zostały zweryfikowane pozytywnie.

Pierwsza brzmiała: „niepalący studenci UKSW popierają zakaz palenia papierosów w miejscach publicznych”. Opinie respondentów posłużyły jako wskaźniki sprawdzające prawdziwość powyższej hipotezy. Zdecydowana większość tej kategorii respondentów aprobowала kontrolę prawną, która stanowiła wzmocnienie kontroli społecznej wobec palących.

Hipoteza druga: „palący i niepalący studenci UKSW uznają palenie za dewiację społeczną” – została sfalsyfikowana. Negatywna weryfikacja odnosiła się do palących respondentów. Wykazano, iż większość z nich palenie papierosów potraktowało w kategoriach normy towarzyskiej, obyczajowej. Stygmatyzacja wewnątrz grupy palących oddziaływała na postawy ich członków. Sprzeczność wartości odczuwanych (niechęć do dymu papierosowego) z uwewnętrznionymi wartościami uznawanymi (funkcje towarzysko – integracyjne) dowiodła siły kontroli społecznej w owym środowisku (kontroli wewnątrzgrupowej).

Hipotezę trzecią: „ustawa antynikotynowa jest nieskutecznym zastosowaniem kontroli społecznej w zakresie studentów socjologii UKSW” poddano weryfikacji, opierając się na wskaźnikach dotyczących zachowań społecznych. Ilość wypalonych papierosów przed i po wprowadzeniu ustawy antynikotynowej na ogólnym poziomie badanej populacji nie ulegała zmianie (zaszły zmiany jednostkowe). Miejsca palenia papierosów oraz sankcje prawne w postaci mandatów również wskazały na brak wystarczającej efektywności kontroli społecznej wobec badanej grupy.

W badanej populacji silnie zinternalizowano typ konformistycznego przystosowania społecznego wśród palących, jeszcze bardziej pogłębiony wśród niepalących. Postawa drugich wobec kontroli palenia papierosów oraz innych zakazów prawnych była mniej zróżnicowana niż palących respondentów

Analizowane badanie miało charakter pilotażowy i posłużyło przede wszystkim eksploracji rozpatrywanego problemu. Przy niewielkiej liczbie 52 respondentów nie można ekstrapolować wyników i wniosków wypływających z hipotez na całą populację studentów socjologii UKSW. Pilotażowe badanie spełniło jednakże swoją funkcję z racji wykazania tendencji społecznych, wymagających dalszych eksploracji i wyjaśnienia. Badanie postaw wobec ustawy antynikotynowej stało się przyczynkiem do pogłębienia analizy kształtowania się postaw konformistycznych wewnątrz danej grupy, czynników świadomościowych jednostek zarówno stygmatyzowanych, jak i stygmatyzujących, wreszcie źródeł i poziomów dewiacji społecznej. W ramach badania tych problemów należy również postulować posłużenie się zróżnicowanymi metodami badawczymi: wykorzystanie metod jakościowych, np. wywiadów indywidualnych-pogłębionych (IDI), w celu dotarcia do czynnika świadomościowego, obserwacji. Zastosowanie metody triangulacji pozwoli na zbliżenie się do holistycznego, a jednocześnie syntetyzującego ujęcia danego problemu.

Bibliografia

- Becker H.S., **Rodzaje dewiacji. Model sekwencyjny**, w: P. Sztompka, M. Kucia (red.), **Socjologia. Lektury**, Kraków 2009, s. 603-606
- Durkheim E., **Samobójstwo. Studium z socjologii**, Warszawa 2006
- Durkheim E., **Zasady metody socjologicznej**, Warszawa 2000
- Goffman E., **Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości**, Gańsk 2005
- Kwaśniewski J., Kojder A., **Między autonomią a kontrolą**, Warszawa 1992
- Merton R.K., **Teoria socjologiczna i struktura społeczna**, Warszawa 2002
- Ross E.A., **Social Control: A Survey of the Foundations of Order**, The Macmillan Company, New York 1901
- Ossowski S., **Z zagadnień psychologii społecznej**, Warszawa 1967
- Szczepański J., **Elementarne pojęcia socjologii**, Warszawa 1970
- Sztompka P., **Socjologia. Analiza społeczeństwa**, Kraków 2002
- Sztompka P., Kucia M. (red.), **Socjologia. Lektury**, Kraków 2009
- Ustawa z dnia 8 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych
- Ustawa o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Dziennik Ustaw rok 2010, nr 81 poz. 529
- Weber M., **Gospodarka i społeczeństwo**, Warszawa 2002
- Zamecka J., **Kontrola społeczna i dewiacja społeczna jako zjawiska współzależne**, w: **Studia Socjologiczne** nr 3,4, Warszawa 1987

